

İSMÂİL NECÂTİ EFENDİ

(1840-1919)

Nakşibendî-Hâlidî şeyhi.

Safranbolu'nun Oğulveren köyünde doğdu. Mehmed Efendi'nin oğludur. Tahsilini Safranbolu'da müftü Mehmed Hilmi Efendi'nin yanında tamamladıktan sonra ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşti. Ahıs-kalı İbrâhim Efendi başta olmak üzere çeşitli hocaların derslerine devam ederek 1868'de icâzet aldı. 1876'da açılan ruûs imtihanını kazanarak dersiâm oldu ve Beyazıt Camii'nde ders vermeye başladı. 1879'da ibtidâ-i hâric müderrisliğine tayin edildi. Aynı yıl müsl-i Sahn müderrisliğine terfi etti. 1892'den itibaren icâzet vermeye başladı. Kendisine 1897'de dördüncü rütbeden Mecidî ve Osmanlı nişanları verildi. 1909'da Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye kısm-ı âli hadis dersi müderrisliğine getirildi. 1896-1908 yılları arasında muhatap, 1909-1910 yıllarında mukarrir olarak huzur derslerine katıldı. Nakşibendî-Hâlidî şeyhlerinden Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'ye intisap eden ve seyrü sülûkünü tamamlayıp icâzet alan İsmâil Necâtî Efendi, Hasan Hilmi Efendi'nin vefatından sonra Gümüşhânevî Dergâhı'nda irşada başladı (1911). Bu dergâhta ayrıca Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'nin *Râmûzü'l-ehâdiş* adlı kitabını okuttu, talebe yetiştirdi, icâzet verdi.

İstanbul'da vefat eden İsmâil Necâtî Efendi, Süleymaniye Camii ön hazîresinde kapalı bir türbeye defnedildi. Vefatına Mustafa Feyzi Efendi, "Feyziyâ üçler huzûrunda oku üç Fâtiha / Burdadır rûh-ı Ziyâ, Hilmi, Necâtî berîn" beytini tarih düşürmüştür. Demokrat Parti döneminde Kanûnî Sultan Süleyman'ın türbesi tanzim edilirken hazîrede bulunan kapalı türbeler yıkılınca mezarı açık bir kabir haline gelmiştir. Mezar taşı kitâbesinde yukarıdaki beyit yazılıdır. Cumhuriyet döneminin ilk İstanbul müftüsü Mehmed Fehmi (Ülgener) İsmâil Necâtî Efendi'nin oğlu, iktisatçı ve sosyolog Sabri F. Ülgener de torunudur.

BİBLİYOGRAFYA :

İlmiyye Salnâmesi, s. 107; Mustafa Fevzi b. Nu'man, *Menâkıb-ı Haseniyye*, İstanbul 1327, s. 15-16; Ebül'ulâ Mardin, *Huzur Derstleri*, İstanbul 1956, I, 115, 153; a.e. (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II-III, 177; Zâkir Şûkrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 29; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Ülemâsi*, İstanbul 1980, II, 295; M. Yekta Dümer, *Hak ve Hakikat Yolcularını İrşâd*, İstanbul 1980, s. 356-357, 372; İrfan Gündüz, *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddin: Ha-*

yatı-Eserleri-Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı, İstanbul 1984, s. 144-148; Abdülkadir Abdülkadiroğlu, *İlgazlı Hacı Baba*, İstanbul 1995, s. 23, 24; Hülya Yılmaz, *Dünden Bugüne Gümüşhânevî Mektebi*, İstanbul 1997, s. 30; Ahmed Güner Sayar, *Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri F. Ülgener*, İstanbul 1998, s. 27-29; a.mlf., *Osmanlıdan Cumhuriyete Portre Denemeleri*, İstanbul 2000, s. 14-16; Semavi Eyice, "İstanbul'un Kaybolan Eski Eserlerinden: Fatma Sultan Camii ve Gümüşhaneli Dergâhı", *İFM Prof. Dr. Sabri F. Ülgener'e Armağan*, XLIII (1987), s. 486-487; M. Baha Tanman, "Gümüşhânevî Tekkesi", *İst.A.*, III, 448.

A. GÜNER SAYAR

İSMÂİL b. NÜH

(إسماعيل بن نوح)

Ebü İbrâhim İsmâil b. Nüh
b. Mansûr el-Muntasır
(ö. 395/1005)

Sâmânî hükümdarı
(1000-1005).

Hayatı hakkında bilinenler, Karahanlı İlig Han Nasr'ın başşehir Buhara'ya girerek Sâmânî Devleti'ne fiilen son verdiği Zilkade 389'dan (Ekim 999) sonraki tarihlere aittir. Sâmânî Emîri Abdülmelik b. Nüh'un kardeşi olan İsmâil ailenin diğer üyeleriyle birlikte Özkent'te hapsedildi. İsmâil bir süre sonra hapisten kaçmayı başardı ve önce Buhara'ya, oradan Hârizm'e giderek etrafına kalabalık bir taraftar kitlesi topladı. Topladığı ordunun başına getirdiği hâcib, Karahanlılar'ın Buhara'ya vali tayin ettiği Câfer Tegin'i şehirden çıkardı. Muzaffer bir şekilde Buhara'ya giren İsmâil (390/1000?) halk tarafından sevinçle karşılandı ve "Muntasır" unvanını aldı. Ancak İlig Han Nasr'ın esas kuvvetlerinin yaklaşması üzerine Horasan'da bir üs bulabilmek ümidiyle Ceyhun'u geçip Ebîverd'i zaptetti, daha sonra Nişâbur'a girdi. 391 yılı Rebülevvel ayı sonunda (Şubat 1001 sonu) yapılan bir savaşta Gazneli Mahmud'un kardeşi ve Horasan sipehsâlârı Nasr b. Sebük Tegin'i yenilgiye uğrattı. Sultan Mahmud'un büyük bir orduyla harekete geçmesi üzerine İsferyayin'e, oradan Cürcân'a, Ziyârî Emîri Kâbûs b. Veşmgîr'in yanına gitti. Kâbûs kendi durumunu tehlikeye sokmamak için ona pek yardımcı olmadı. İsmâil bu sırada Rey Kalesi'ni ele geçirdiyse de kumandanlarının uyarısı üzerine tekrar Nişâbûr'a döndü. Nasr b. Sebük Tegin, Herat Valisi Altuntaş el-Hâcib'e yardım ederek şehri geri alınca İsmâil önce Ebîverd'e, oradan Cürcân'a kaçmak zorunda kaldı. Serahs hâkiminin yanına giderken önüne

çıkan Nasr b. Sebük Tegin'e mağlûp oldu; kumandanları Ebül-Kâsım ile Hâcib Tuzaş esir alındı.

İsmâil bu mağlûbiyet üzerine 393 (1003) yılında Mâverâünnehir'e geri döndü ve Selçuklu Oğuzları'ndan yardım istedi. Arslan b. Selçuk'un kumandasındaki Selçuklu Oğuzları ile İsmâil'e bağlı kuvvetler Kûhek'e kadar gelip Subaşı Tegin'i, daha sonra Semerkant yakınında İlig Han Nasr'ın birliklerini yenilgiye uğrattılar (Şevval 393 / Ağustos 1003). Oğuzlar, Karahanlı ordusunun büyük bir kısmını yağmaladılar, on sekiz büyük kumandanı esir aldılar. Oğuzlar'ın İlig Han Nasr'a yakınlaşarak dostluğunu kazanmak için esirleri serbest bırakabileceklerinden endişe eden İsmâil, 700 adamıyla birlikte donmuş nehir üzerine toprak serperek Dargan Cehidi'den Ceyhun'u geçti ve Âmül'e, oradan da Merv'e gitti. Horasan şehirlerinden Nesâ ve Ebîverd'e yerleşmek için teşebbüs ettiyse de başarılı olmadı. Gazneli Mahmud ile yeniden dostluk kurma çabaları başarısızlıkla sonuçlandı ve üçüncü defa Mâverâünnehir'e geri döndü. Burada Buhara valisine karşı verdiği mücadelede yenildi. Ancak bir süre sonra Debûsiye'de bulunan düşmana saldırarak galip geldi. Onun bu zaferi Sâmânîler'in kendilerini toparlamasına yardımcı oldu. Semerkant ayyârlarının reisi İbn Alemdâr 3000 kişiyile ona katıldı. Oğuzlar da tekrar yardıma geldiler. Bu yardımların da desteğiyle İsmâil, Şâban 394'te (Haziran 1004) Semerkant civarında İlig Han Nasr'ı tekrar yenmeyi başardı. Ancak İlig Han Nasr bir süre sonra topladığı yeni kuvvetlerle geri geldi. Bu arada Oğuzlar'ın ele geçirdikleri ganimetlerle yetinerek ordudan ayrılmaları ve kumandanlarından Tak oğlu Hasan'ın da 5000 kişiyile Karahanlı tarafına geçmesi üzerine İsmâil cepheyi terketmek zorunda kaldı. Tekrar Horasan'a kaçan İsmâil, İlig Han Nasr ile gizlice anlaşan bir akrabasının tavsiyesine uyararak yeniden Mâverâünnehir'e döndü. Buhara'ya giderken askerleri kendisini terkedip karşı tarafa geçtiler. Etrafı kuşatılan İsmâil sadece sekiz kişi ile birlikte kaçmayı başardı ve Arap kabile reislerinden birinin Merv'deki evine sığındı. Burada tavsiyesine uyduğu kişi tarafından Gazneli Mahmud'un âmili Mâhrûy'un tahrirleriyle öldürüldü ve Rûdbâr'da Murg suyunun yakınındaki bir köyde gömüldü. Sâmânîler'in son temsilcisi olan İsmâil'in gayretleri de başarısızlıkla sonuçlanınca bütün Mâverâünnehir ve Oğuzlar'ın yaşadığı bölgeler